

УДК 343.985(477)

В. А. МАЗІЙЧУК,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ В АПК УКРАЇНИ

Проаналізовано наукові дослідження, присвячені особливостям оперативно-розшукового попередження неправомірної вигоди в агропромисловому комплексі України. В результаті проведеного дослідження охарактеризовано сучасні проблеми та особливості організації оперативно-розшукового запобігання неправомірній вигоді в цій галузі. Визначено чинники правового характеру, що сприяють вчиненню неправомірної вигоди в аграрному секторі економіки. Показано, що особливостями оперативно-розшукового попередження неправомірної вигоди в АПК України є забезпечення належного рівня взаємодії з підвідомчими організаціями Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Ключові слова: кримінальна поліція, неправомірна вигода, оперативно-розшукова діяльність, агропромисловий комплекс.

Maziichuk, V.A. (2016), "Features of operative and search prevention of illegal profits within agricultural sector of Ukraine" ["Osoblyvosti operatyvno-rozshukovoho poperedzhennia nepravomirnoi vyhody v APK Ukrainy"], *Pravo i Bezpeka*, No. 1, pp. 112–117.

Постановка проблеми. Правоохоронні органи, зокрема оперативні підрозділи захисту економіки Національної поліції України [1], виконують функцію держави щодо захисту економіки від злочинних посягань, здійснюють попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, для чого використовують різноманітні організаційні, технічні, виховні та інші засоби. Особливе місце серед економічних злочинів посідає неправомірна вигода.

Аналіз статистичних даних свідчить, що у 2013 році в агропромисловому комплексі (далі – АПК) було викрито 79 фактів отримання

неправомірної вигоди, за 2014 рік – 81 факт, а за 2015 рік – 89 фактів неправомірної вигоди, за якими відкрито кримінальні провадження¹.

Враховуючи наведене й останні зміни в законодавстві (реформування, ліквідація міліції та створення Національної поліції), можна констатувати, що питання особливостей оперативно-розшукового попередження неправомірної вигоди в АПК України потребує нового дослідження.

¹ Аналітична довідка ДЗЕ Національної поліції України за 2015 рік.

Стан дослідження. Окремі аспекти оперативно-розшукового попередження злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою та безпосередньо у сфері АПК України, були об'єктом наукових досліджень Л. І. Аркуші, В. І. Василичука, А. Ф. Волобуєва, Г. С. Гарбуза, Ю. М. Демидова, С. Ю. Журавльова, В. П. Корж, В. В. Кулакова, В. В. Леня, О. Ф. Лубіна, А. В. Макарова, С. С. Мірошниченка, Г. В. Мудрецької, П. І. Орлова, В. Д. Пчолкіна, В. М. Руфанової, В. Б. Смеліка, Р. Л. Степанюка, В. Г. Сюравичка, О. О. Титаренка, С. С. Чернявського та інших учених. Важливе значення для дослідження мали основоположні концепції вчених, які зробили суттєвий внесок у розвиток криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, зокрема К. В. Антонова, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, А. В. Дулова, В. А. Журавля, Г. Г. Зуйкова, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. В. Лисенка, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, В. О. Образцова, В. Д. Пчолкіна, І. В. Пирога, Є. Д. Скулиша, В. М. Стратонова, В. М. Тертишника, В. В. Тищенко, К. О. Чаплинського, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька та ін.

Незважаючи на низку сформульованих принципово важливих положень у працях названих учених, залишаються невирішеними або дискусійними деякі питання, зокрема не розроблено методику оперативно-розшукового попередження злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою в АПК України.

Метою статті є визначення особливостей оперативно-розшукового попередження неправомірної вигоди в АПК України.

Виклад основного матеріалу. Оперативно-розшукове попередження злочинів – достатньо складна процесуальна діяльність, про що свідчить і сама термінологія. Так, слово попередження з грецької означає попереджувальний, запобіжний. Крім «попередження злочинів» часто використовуються й такі терміни, як «профілактика», «запобігання», «припинення». Якщо проаналізувати наукову літературу, то можна зробити висновок, що немає жодного концептуального пояснення відповідних понять та їх співвідношення, оскільки вказані терміни використовуються не тільки в кримінологічному та криміналістичному аспектах, а й, наприклад, у медичній практиці, зокрема як заходи, спрямовані на забезпечення високого рівня здоров'я й недопущення захворювань.

У теорії ОРД оперативно-розшукове попередження – це система цілеспрямованих оперативно-профілактичних та інших передбачених чинним законодавством заходів, що проводяться

щодо осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, для здійснення оперативного контролю за ними, профілактичного впливу, попередження злочинів, які готуються [2]. Оперативно-розшукове попередження неправомірної вигоди – складний процес, його зміст відрізняється від інших видів діяльності. При цьому виділяють низку складових частин, а саме профілактику, запобігання та припинення. Кожний із цих елементів є відносно самостійним, але всі вони взаємопов'язані, мають однакову мету – не допустити вчинення злочину [3].

Більшістю дослідників наголошується, що традиційні методи профілактики застаріли, в умовах сучасної кримінальної ситуації вони вже буксують. Успіх попереджувальної діяльності на сьогодні багато в чому залежить від інформації, одержуваної оперативним шляхом. На наш погляд, дієвим методом буде оперативне спостереження за особами, від яких можна очікувати вчинення неправомірної вигоди. Підтримуємо думку дослідників про те, що необхідно чітко визначити перелік оперативно-розшукових заходів у законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4]. Потрібно конкретизувати оперативно-розшукові заходи, що стосуються окремих видів, категорій і груп злочинів. Також варто закріпити положення про те, що особливим видом є спостереження за кримінальним середовищем за допомогою конфідентів. Ззовні це буде легально функціонувати в рамках чинного законодавства, коли кримінальне провадження не відкрите, а кримінальні наміри замасковані. Оперативно-розшукова діяльність, пов'язана зі здійсненням індивідуальних заходів попередження злочинів, повинна вирішувати, головним чином, завдання інформаційного забезпечення, тобто добувати відповідну інформацію для предметного й ефективного профілактичного впливу. У практичній діяльності Національної поліції України та її спеціальних оперативно-розшукових підрозділів на перше місце ставляться збір, накопичення, оцінка та обробка розвідувальної інформації про діяння, які в даний момент найбільше загрожують економічним інтересам держави, та особам, які їх здійснюють [4; 5].

Інформація оперативного характеру – це вирішальний засіб для боротьби зі злочинністю. Необхідний інформаційний взаємозв'язок, інтенсивний обмін інформацією між органами, організаціями та їх підрозділами, які здійснюють профілактику самих різних злочинів, а не лише насильницьких. Оперативність інформаційної взаємодії – запорука успіху профілактики різних видів, категорій і груп злочинів.

Правильно побудована взаємна інформація – «наріжний камінь» організованості системи профілактики, запорука її необхідної гнучкості, здатності перебудовуватися відповідно до змінених умов, гарантія можливості вдосконалення зі збереженням своєї якісної визначеності. Звідси реальні можливості для об'єднання зусиль різних органів, організацій та їх підрозділів, що є «стрижнем» взаємодії. Особливого значення при цьому набуває єдність боротьби зі злочинністю та її результативності, захист особистості від злочинних посягань. Потрібен комп'ютерний інформаційний центр, де накопичувалися б відомості для профілактики і вирішення повсякденних завдань відповідного оперативно-розшукового характеру. Він був би основою для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів Національної поліції та взаємодії з іншими правоохоронними органами України [2].

Для своєчасного попередження неправомірної вигоди в АПК України необхідно знати криміногенну ситуацію та чинники правового характеру, що сприяють вчиненню неправомірної вигоди в аграрному секторі економіки. До них належать:

- прогалини в нормативних актах або відсутність механізмів контролю за тим чи іншим об'єктом АПК України, його процедури й технології здійснення;
- видання окремих нормативних актів, які сприяють завуалюванню джерел накопичення капіталів злочинного походження;
- відсутність механізму виконання відомчих нормативно-правових актів і суперечність між ними;
- недостатня кількість нормативно-правових актів щодо реалізації повноважень Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру місцевих органів влади;
- відсутність чіткого правового механізму купівлі-продажу земельних сертифікатів (права на земельну ділянку) та контролю за цим процесом з боку Держгеокадастру України та місцевих органів влади;
- відсутність сучасного правового ринкового середовища;
- відсутність чіткого визначення правового режиму земель несільськогосподарського призначення;
- невизначеність щодо надання права іноземним громадянам на придбання земель;
- недосконалість чинних природоресурсних кадастрів і ведення окремого кадастрового обліку майна.

Чинниками організаційно-управлінського характеру, що сприяють вчиненню неправомірної вигоди в аграрному секторі економіки, є:

- неналежний контроль з боку державних органів і громадських організацій за процесом використання землі та об'єктів АПК держави;
- неналежна організація бухгалтерського обліку, обліку та контролю за збереженням і використанням товарно-матеріальних цінностей на об'єктах АПК України;
- відсутність належної роз'яснювальної роботи з боку відповідних міністерств і відомств, місцевих органів виконавчої влади щодо купівлі-продажу земельних паїв;
- відсутність єдиного узгодженого підходу правоохоронних органів до проблеми організації взаємодії оперативних підрозділів і слідства щодо викриття злочинної діяльності.

Беручи до уваги, що фундаментальною ознакою неправомірної вигоди, пов'язаної з використанням бюджетних коштів в АПК, є її вчинення з приховуванням інших економічних злочинів під прикриттям легальних форм господарської діяльності, можемо стверджувати, що типовими носіями їх матеріальних слідів будуть виступати документи [6; 7].

Аналіз кримінальних проваджень за фактами неправомірної вигоди дозволяє виділити такі групи документів, що виступають як джерела доказів у ході розслідування вказаного роду кримінальних правопорушень і містять / можуть містити їх сліди:

- а) документи щодо державної реєстрації та діяльності підприємств АПК України: 1) статuti; 2) документи, що підтверджують право власності або користування земельною ділянкою (витяги з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, свідоцтва про право власності на нерухоме майно, договори оренди земельних ділянок); 3) свідоцтва про реєстрацію платників податку на додану вартість; 4) довідки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців; 5) акти приймання-передачі робіт з розробки проектів землеустрою; 6) акти приймання-передачі (постановка на балансовий облік фермерських господарств) сільськогосподарської техніки; 7) свідоцтва про реєстрацію сільськогосподарської техніки в установленому законом порядку (технічні паспорти); 8) акти про прийняття в експлуатацію тваринницьких приміщень; 9) кредитні договори сільськогосподарських підприємств із банківськими установами; 10) договори обов'язкового страхування; 11) договори господарств АПК з навчальними закладами про підготовку (перепідготовку,

підвищення кваліфікації) членів господарств; 12) договори підприємств АПК з науково-дослідними установами або навчальними закладами про проведення досліджень, підготовку рекомендацій щодо організації виробництва у сільгоспідприємствах; 13) акти приймання-передачі виконаних робіт із проведення досліджень, підготовки рекомендацій щодо організації виробництва у фермерських господарствах; 14) протоколи загальних зборів членів сільськогосподарських підприємств; 15) договори купівлі-продажу (сільськогосподарської техніки, саджанців, зернових культур тощо); 16) заяви на реєстрацію сільськогосподарської техніки; 17) відомості розширення племінної бази сільгоспідприємств; 18) листи-клопотання про відкриття банками кредитних ліній; 19) договори застави майна, що перебувають у віданні сільськогосподарських підприємств; 20) договори про розробку проектів землеустрою;

б) документи щодо діяльності державних установ (закладів, організацій) сфери управління органу державної виконавчої влади – Міністерства аграрної політики та продовольства України: 1) положення державних установ (закладів, організацій) сфери управління органу державної виконавчої влади; 2) акти відбору проб та аналізу насіння; 3) журнали реєстрації замовлень на платні послуги; 4) журнали реєстрації вхідної та вихідної документації тощо;

в) документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності: 1) кошторисна документація з будівництва (реконструкції) приміщень підприємств АПК (у випадку здійснення таких робіт підрядним способом); 2) баланси та звіти про фінансові результати агропромислових господарств за останній звітний період; 3) квитанції про оплату вартості робіт із розробки проектів відведення земельних ділянок для ведення ФГ; 4) квитанції про сплату відсотків за користування кредитами; 5) квитанції про оплату вартості робіт з будівництва (реконструкції) тваринницьких приміщень; 6) видаткові накладні на придбання сільськогосподарської техніки; 7) акти експертної оцінки вартості будівництва (реконструкції) тваринницьких приміщень промислових господарств АПК (у випадку здійснення таких робіт господарським способом); 8) квитанції про оплату вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; 9) квитанції про внесення підприємствами АПК обов'язкових страхових платежів; 10) квитанції про переказ коштів із банківських рахунків сільськогосподарських підприємств на платіжні рахунки навчальних закладів для оплати підготовки (перепідготов-

ки, підвищення кваліфікації) членів господарств; 11) кошториси витрат науково-дослідних установ або навчальних закладів, пов'язаних із проведенням досліджень, підготовкою рекомендацій щодо організації виробництва; 12) квитанції про переказ коштів з банківських рахунків агропромислових господарств на платіжні рахунки науково-дослідних установ або навчальних закладів для оплати проведення досліджень, підготовки рекомендацій щодо організації виробництва у господарствах; 13) рахунки на оплату послуг з відбору проб та аналізу насіння; 14) прибуткові ордери (кількісно-сумарний облік матеріальних цінностей); 15) квитанції до прибуткових ордерів; 16) платіжні доручення; 17) плани використання бюджетних коштів (у т. ч. кошториси доходів і видатків, плани асигнувань із загального фонду державного бюджету та помісячні плани використання бюджетних коштів); 18) інформація про спрямування коштів Державного бюджету України на виконання програм селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах АПК і в науково-дослідних господарствах (у т. ч. звіти про спрямування бюджетних коштів, звіти про надходження та використання коштів загального фонду й звіти про заборгованість за бюджетними коштами) тощо;

г) документи щодо отримання підприємствами АПК фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів: 1) довідки про реквізити банківських рахунків промислових господарств АПК; 2) довідки, видані виконавчим комітетом сільської ради районної (обласної) державної адміністрації про те, що підприємства АПК мають відокремлені фермерські садиби; 3) довідки про відсутність у підприємств АПК заборгованостей за податковими зобов'язаннями та обов'язковими платежами до Пенсійного фонду України; 4) пропозиції щодо способу забезпечення виконання зобов'язання; 5) довідки-розрахунки про суму сплати за виконані роботи з розробки проектів землеустрою; 6) довідки-розрахунки про суму сплати за користування кредитами за відповідний період із визначенням розміру компенсацій; 7) виписки про отримання підприємствами АПК кредитів; 8) довідки про те, що підприємства АПК не отримували компенсації витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за користування кредитами банків; 9) довідки про прийняття сільгосптехніки на балансовий облік господарствами; 10) довідки про те, що агропромислові господарства не отримували компенсацію за витрати на придбання складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; 11) довідки-

розрахунки про суму сплати за виконані роботи з будівництва тваринницьких приміщень; 12) довідки про фактичну суму внесених страхових платежів; 13) довідки про суму сплати навчальним закладам за підготовку (перепідготовку, підвищення кваліфікації) членів господарств; 14) довідки про суму сплати науководослідним установам, які пройшли державну атестацію та внесені до Державного реєстру наукових установ, або навчальним закладам за проведені дослідження, підготовку рекомендацій щодо організації виробництва у господарствах; 15) заявки фермерських господарств на отримання фінансової допомоги; 16) інформація про фактично виконані роботи та понесені витрати із закладення і догляду за молодими багаторічними насадженнями тощо.

Висновок. Можна констатувати, що особливостями оперативно-розшукового попередження неправомірної вигоди в АПК України є забезпечення належного рівня взаємодії з під-

відомчими організаціями міністерства аграрної політики та продовольства України та виконавчими органами, що реалізують державну соціально-економічну політику у сфері сільського господарства. Високопрофесійна діяльність новостворених оперативних підрозділів Національної поліції України з напрацювання оперативних позицій разом із контролюючими організаціями, задіяними у сфері реалізації державних програм розвитку АПК, дозволить вчасно одержувати оперативно значущу інформацію для попередження неправомірної вигоди.

Також необхідно зазначити, що перед науковцями та практиками постають завдання щодо розробки та впровадження у практику ефективних науково-обґрунтованих методичних рекомендацій з попередження злочинної діяльності та розслідування злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою, насамперед збереження бюджетних коштів в агропромисловому комплексі.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України : наказ Нац. поліції України від 7 листоп. 2015 р. № 81. – Київ : МВС України, 2015. – 8 с.
2. Поняття та сутність оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uareferats.com/index.php/referat/details/24394>. – Назва з екрана.
3. Боков А. В. Оперативно-розсыскная профилактика, предотвращение и пресечение преступлений на индивидуальном уровне [Електронний ресурс] // Криминологические основы управления деятельностью органов внутренних дел по борьбе с преступностью и обеспечению безопасности граждан : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Боков Александр Викторович. – М., 2005. – Режим доступу: <http://pravo.news/del-vnutrennih-organuy/kriminologicheskie-osnovyi-upravleniya.html>. – Назва з екрана.
4. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
5. Про Національну поліцію : закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
6. Пекін А. Ю. Загрози економічної безпеки підприємств АПК з боку економічної злочинності [Електронний ресурс] / А. Ю. Пекін // Безпекознавство: теорія та практика (15.03 – 15.04) : [економічний інтернет-конф.] / Каф. менеджменту та економічної безпеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Режим доступу: http://thesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teoriya_ta_praktika_15_03_15_04/pekin_a_ju_zagrozi_ekonomichnoji_bezpeki_pidpriemstv_apk_z_boku_ekonomichnoji_zlochinnosti/10-1-0-309. – Назва з екрана.
7. Сюравич В. Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 [Електронний ресурс] / Сюравич Валерій Григорович. – Київ, 2007. – Режим доступу: <http://mydisser.com/files/98874983.doc>.

Надійшла до редколегії 15.02.2016

МАЗИЙЧУК В. А. ОСОБЕННОСТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОГО ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ НЕПРАВОМЕРНОЙ ВЫГОДЫ В АПК УКРАИНЫ

Проанализированы научные исследования, посвященные особенностям оперативно-розсыскного предупреждения неправомерной выгоды в агропромышленном комплексе Украины. В результате проведенного исследования охарактеризованы современные проблемы и особенности организации оперативно-розсыскного предотвращения неправомерной выгоды в этой отрасли. Определены факторы правового характера, способствующие совершению неправомерной выгоды в аграрном секторе экономики. Показано, что особенностями оперативно-розсыскного предупреждения неправомерной выгоды в АПК Украины являются обеспечение надлежащего уровня взаимодействия с подведомственными организациями Министерства аграрной политики и продовольствия Украины.

Ключевые слова: криминальная полиция, неправомерная выгода, оперативно-розсыскная деятельность, агропромышленный комплекс.

MAZIICHUK V. A. FEATURES OF OPERATIVE AND SEARCH PREVENTION OF ILLEGAL PROFITS WITHIN AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Research, devoted to the features of operative and search prevention of illegal profits within agricultural sector (AS) of Ukraine, has been analyzed. As the result of the conducted research the author has characterized the current problems and features of the organization of operative and search prevention of illegal profits within this area. Factors of legal character contributing to the commission of illegal benefits in the agricultural sector of economy have been determined. It is demonstrated that the features of operative and search prevention in agricultural sector of Ukraine of such an offense as illegal benefits, are guaranteeing an adequate level of interaction with subordinate organizations of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine and executive agencies that implement the state social and economic policy in the agricultural sphere. Highly professional activities of the newly established departments of the National Police of Ukraine on gaining operative positions together with supervising organizations involved in the implementation of the state programs of development of agricultural sector will make it possible to obtain timely significant information to prevent illegal benefits.

Keywords: *criminal police, illegal profits, operative and search activities, agricultural sector.*
